ON THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND EUROPEAN IDENTITY

Associate Professor Adrian-Claudiu Stoica, Ph.D.
University Politehnica of Bucharest

Abstract: Having a European identity does not conflict with having a national identity. The nation and national identity are imaginary constructions. In the process of building national identity, myths and symbols play an essential role. European identity is based on the promotion of national identities and common cultural elements of European countries.

Keywords: European identity, nation, national identity, culture, democracy, tradition.

I. Națiunea și identitatea națională

Națiunea, Democrația și Progresul, constituie veritabile „religii politice", deosebit de influente, care au dominat imaginarul colectiv începând cu secolul al XIX-lea[1188]

În ceea ce privește edificarea conceptului de națiune, două opere dețin o relevanță aparte: *Contractul social*, lucrarea lui Jean-Jacques Rousseau din 1762 și *Idei asupra filozofiei istoriei omenirii*, cartea lui Johann Gottfried Herder, care a văzut lumina tiparului între 1784 și 1791.

Rousseau susține în *Contractul social* că suveranitatea este deținută de popor, cetățenii oferind legitimitate autorității politice. Legitimitatea primită până atunci de la rege, este transferată către națiune. Ordinea Vechiului Regim, cu cele trei stări ale sale: clerul, nobilimea (ambele categorii beneficiind de privilegii) și restul populației, era pusă sub semnul întrebării. Cele trei stări și privilegiile asociate cu primele două, vor fi eliminate odată cu Revoluția franceză declanșată în 1789. Herder afirma că omenirea cuprinde popoare caracterizate printr-un spirit specific, relevant în ceea ce privește limba și cultura. Prin urmare, remarcăm două „variante" ale națiunii: cea contractuală, susținută de Rousseau, specifică filosofiei franceze și cea lingvistică, etnică și culturală, promovată de Herder și susținută de teoreticienii germani[1189].

Ernest Renan a formulat concepția modernă asupra ideii de națiune. Pe 11 martie 1882, aceasta a susținut o conferință la Sorbona, intitulată *Ce este o națiune?* În intervenția sa, Renan promova o abordare deschisă asupra conceptului de națiune, întemeiată pe adeziune. În viziunea sa, apartenența la o națiune este politică și voluntaristă. Pentru intelectualul francez, noțiunea constituie „un plebiscit de fiecare zi". Așadar, națiunea poate exista numai datorită „consimțământului indivizilor". În cadrul argumentației sale, Renan reia o serie de idei expuse anterior de Fustel de Coulanges. Dar le oferă mai multă coerență, elaborând, în fapt, „o bază teoretică pentru concepția modernă despre națiune în Franța". Subliniază importanța principiilor promovate în cadrul Revoluției franceze, mai ales aceea, conform căreia, națiunea constituie „o asociere de cetățeni liberi care știu ce fac". Definiția modernă a națiunii a fost elaborată de Renan la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-un moment de maximă intensificare a rivalităților franco-germane.

Argumentația lui Renan reprezintă o contrapondere la viziunea germană asupra națiunii, care se întemeiază pe principiile promovate de Johann Gottfried Herder, în lucrările *Altă filozofie a*

[1188] Lucian Boia, *Occidentul: o interpretare istorică*, București, Humanitas, 2013, p. 165.
[1189] *Idem, Două secole de mitologie națională*, București, Humanitas, 2017, p. 21.

istoriei (1774) și *Idei asupra filozofiei istoriei omenirii* (amintită mai sus), de Johann Gottlieb Fichte în *Cuvântări către națiunea germană* (1804) și Theodor Mommsen în *Istoria romană* (1849 – 1856). Viziunea germană asupra națiunii se distanțează de „idealul universalist" al Epocii Luminilor. Dobândesc o importanță primordială „criteriile etno-culturale", națiunea germană reprezentând o comunitate întemeiată pe limbă, etnie și cultură. În virtutea acestor principii, Germania, nou apărută pe harta politică a Europei în 1871, a anexat Alsacia și o parte a Lorenei. Din perspectiva limbii și a culturii lor, locuitorii acestor regiuni erau germani. Pe de altă parte, Renan susține că națiunea reprezintă o problemă de alegere și nu depinde de limbă, etnie și cultură. Pentru a-și argumenta poziția, Renan oferă exemplele Elveției și ale țărilor anglo-saxone. Elvețienii vorbesc mai multe limbi, însă formează o națiune unică, în timp ce, în cadrul țărilor anglo-saxone, mai multe națiuni vorbesc aceeași limbă. Totuși, Renan introduce în definiția sa și un anume grad de ambiguitate: el nu acceptă determinismul cultural german, însă consideră că tradiția se află la temelia unei comunități[1190].

O definiție a noțiunii de națiune este dificil de formulat. Cuvântul este vechi, iar semnificația sa a fost mult timp diferită de cea din prezent: viza un popor sau la o comunitate. Caracteristicile națiunii moderne s-au individualizat pe durata a câteva secole. Pot fi evocate o serie de elemente: consolidarea statelor (ceea ce nu înseamnă că vorbim încă despre națiune); apariția limbilor „naționale"; cristalizarea patriotismului local; crearea piețelor interne. Națiunea „premodernă", stabilită prin legătura cu un suveran, care reprezintă simbolul statului, nu are încă intensitatea și valoarea pe care o va dobândi ulterior[1191].

Conceptul de naţiune a dobândit o semnificaţie modernă în secolul al XIX-lea. Dar, în ceea ce privește originea și vechimea națiunilor, controversele se păstrează, Anthony D. Smith analizând diversitatea opiniilor[1192]. În viziunea sa, națiunea constituie o populaţie care deține o cultură comună, se află pe un teritoriu istoric, împărtășește o economie comună și deține drepturi şi obligaţii legale comune[1193].

O serie de analişti ai fenomenului consideră că originea naţiunilor trebuie căutată în Evul Mediu sau în Antichitate. Dimpotrivă, alții sunt de părere că originea naţiunilor este strâns legată de epoca modernă[1194]. Termenului i-au fost conferite interpretări diverse. De cele mai multe ori, în cadrul definirii națiunii a fost invocat sentimentul de apartenență la o comunitate, diferită de altele din punct de vedere lingvistic, religios, al trecutului istoric, care deține frontiere proprii și manifestă interese de ordin economic sau geopolitic. Totodată, conceptul de naţiune include evocarea unor drepturi istorice în contextul ameninţărilor externe, manifestarea unor rivalităţi şi tendinţe de hegemonie în raporturile cu alte state[1195].

În numeroase situații, centralizarea teritorială a constituit un element primordial al creării unei conştiinţe naţionale efective, unificarea spaţială determinând unificarea în imaginar[1196]. Centralizarea teritorială a Franţei s-a realizat de la vârf, prin includera în cadrul unui stat unic a unor teritorii diferite din punct de vedere etnic și lingvistic. Acest fapt a condus la apariția, în

---

[1190] Olivier Nay, *Istoria ideilor politice*, Iași, Polirom, 2008, pp. 415-416.
[1191] Lucian Boia, *Occidentul..., ed. cit.*, Bucureşti, Humanitas, p. 165.
[1192] V. Anthony D. Smith, *Nationalism and Modernism*, London and New York, Routledge, 1998; de același autor *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Hanover, University Press of New England, 2000.
[1193] Anthony D. Smith, *National Identity*, London, Penguin, 1991, p. 14.
[1194] Sorin Mitu, *Controversa istoriografică referitoare la naţiune, între ştiinţă şi ideologie*, în *Naţiune şi europenitate: studii istorice: In honorem magistri Camili Mureşanu*, vol. îngrijit de Nicolae Edroiu, Susana Andrea, Şerban Turcuş, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 436.
[1195] Mihai Milca, *Identitate românească şi europeană*, Bucureşti, Editura Ager, 2005, p. 17.
[1196] Lucian Boia, *Occidentul…*, *ed. cit.*, p. 166.

timp, a sentimentului naţional. În cadrul procesului de edificare a altor state, cristalizarea unei conştiiţe naţionale puternice a condus la unificarea teritorială, exemple edificatoare în acest sens fiind Germania, Italia sau România. În statele care au iniţiat devreme procesul de centralizare, precum Anglia sau Franţa, executivele şi ideologii au adoptat măsuri în vederea omogenizării lingvistice şi culturale a elementelor etnice distincte, în vederea diminuării diferenţierelor regionale şi crearea unei istorii naţionale unitare. În sprijinul apariţiei și consolidării identității naționale, au fost constituite o serie de simboluri definitorii precum drapelul, imnul, ziua și moneda naționale, prin urmare, identitatea națională a fost una construită.

II. Europa și identitatea europeană

La fel ca și celelalte simboluri naționale, istoria a fost construită, a fost creată, ca o istorie comună. Însă, cum poate fi scrisă istoria Europei? Construcția politică europeană are deja o istorie de câteva decenii. După modelul istoriilor naționale, acceptate de diferitele națiuni ale continentului, noile solicitări vizează elaborarea unei istorii comune europene. Acest demers este însă dificil, cerințele sunt numeroase și uneori contradictorii. Ce reprezintă Europa? Europa constituie, totodată, continentul în întregul său, statele Uniunii Europene, dar și minoritățile și specificul local. Pornind de la scopul său identitar, o istorie a Europei nu trebuie să reprezinte o antologie de istorii generale, ci trebuie să fie o istorie întemeiată pe „mituri fondatoare și valori istorice împărtășite".

Cum poate fi dus la îndeplinire acest deziderat? Este acesta realizabil? „Inventarea" unei istorii europene pare a fi o misiune mai dificilă în comparație cu procesul de construcție a Europei. Plecând de la supoziția că rolul istoriei este „diminuat" în prezent, este posibil ca Europa să se construiască fără evocarea unei istorii comune?[1197]

Care sunt elementele reprezentative în ceea ce privește unitatea Europei?

În jurul anului 1900, trei elemente erau general acceptate: rasa albă, temelia culturală comună, mai ales moștenirea greco-romană, și creștinismul. Acestea nu mai sunt definitorii astăzi pentru Europa. Lucian Boia afirmă, cu îndreptățire, că „rasa" reprezintă, în prezent, „un concept compromis". Totodată, moștenirea culturală contează din ce în ce mai puțin, ca urmare a impunerii civilizației tehnologice și datorită procesului de globalizare. Cultura clasică era deosebit de apreciată în secolul al XIX-lea. Astăzi, ea este mai puțin valorizată. Nici creștinismul nu mai poate fi invocat ca element de bază al identității europene. Europa nu îi poate ignora pe evrei și islamici, fiind invocat, tot mai des, „multiculturalismul" acesteia. Statele europene cuprind grupuri identitare diferite din punct de vedere cultural și religios[1198]. Istoria Europei nu va avea unitatea și intensitatea istoriei naționale. Datorită faptului că „proiectul european" nu are „fermitatea" celui național. Europa reprezintă, într-o măsură tot mai mare, un contract încheiat în prezent și într-o măsură din ce în ce mai redusă, o „moștenire"[1199].

În ceea ce privește identitatea europeană, putem vorbi despre identitate în varietate? Istoria europeană nu pare să confirme acest lucru, crede Stephen Green[1200]. Diferențele se raportează la limbă, religie, cultură. Aceste diferențe sunt legate de evoluția istorică, și nu pot fi ignorate, ele părând să împiedice apariția unei loialități europene reale. De asemenea, modurile de viață sunt

[1197] Lucian Boia, *Jocul cu trecutul*, București, Humanitas, 2008, p. 171.
[1198] *Ibidem*, p. 172.
[1199] *Ibidem*, p. 173.
[1200] Stephen Green, *The European Identity. Historical and Cultural Realities We Cannot Deny*, London, Haus Publishing, 2015, p. 25.

total diferite. Diferă stilul de viață al locuitorilor, aspectul orașelor și atmosfera acestora: „Nimeni nu ar putea confunda Palermo cu Stockolm", subliniază Green. Această varietate devine mai vizibilă dacă o comparăm cu asemănarea existentă între orașele din Statele Unite unde, în întreaga țară întâlnim așa-numitul „melting pot" american[1201]. Totuși, Stephen Green ignoră faptul că în Statele Unite există o singură națiune, națiunea americană, în timp ce Europa este alcătuită dintr-un număr mare de națiuni.

Ideea promovării unei identități europene s-a impus în contextul creării și consolidării Uniunii Europene. Cercetătorul irlandez în științe politice, John Coakly, susține că Uniunea Europeană dispune de toate elementele care pot conduce la constituirea unei identități culturale comune. Cu toate că statele membre ale Uniunii Europene dețin istorii variate și există o susținere redusă pentru blocul comunitar. Ca urmare a amplificării numărului de state membre și a creșterii importanței instituțiilor Uniunii, aceasta acționează pentru promovarea unei identități europene. Fără îndoială că, într-un continent al statelor națiuni, aceasta constituie o provocare majoră, în statele europene existând un puternic sentiment al identității naționale. Constituirea unei „superstructuri europene" a fost un proces dificil, însă integrarea instituțională s-a adâncit, acest fapt fiind posibil întrucât Uniunea Europeană de astăzi este cu mult diferită față de Comunitatea Economică Europeană. Au fost realizate progrese semnificative în ceea ce privește crearea unei forme federative de organizare a statelor europene. Totuși, a rezultat un proiect profund original, care nu funcționează ca o federație clasică. Această structură poate fi denumită „o federație imperfectă", întrucât nu întâlnim însă, două elemente caracteristice unei federații. Uniunea Europeană nu deține un centru de coordonare a forțelor militare, care să promoveze interesele externe. Totodată, în ceea ce privește politica externă, există o împărțire a funcțiilor între țările membre. În același timp, UE nu deține o serie de caracteristici care au condus la crearea identității naționale. Pe tărâmul trecutului religios există elemente culturale comune, în ciuda unor dispute confesionale, însă importanța religiei pe continentul european s-a diminuat[1202].

Analiștii au discutat îndelung dacă identitățile naționale crează dificultăți în procesul de creare a identității europene sau, dimpotivă, îl potențează. Unii autori au afirmat că atașamentul puternic față de națiune nu poate fi înlocuit cu atașamentul european. Pornind de la principiul că pentru a adopta o nouă identitate trebuie să abandonezi identitatea deținută, aceștia consideră că identitatea națională este prea puternică pentru a putea fi înlocuită de o identitate europeană difuză și mai dificil de definit.

Alți autori se arată entuziasmați de idea creării unei identități europene după modelul celei naționale. Fără îndoială că relația dintre individ și națiune are o importantă componentă afectivă, însă un atașament nu trebuie înlocuit cu altul. Nu reprezintă o condiție obligatorie ca factorii care determină atașamentul față de națiune să se afle la baza identității europene. Totodată, nu este necesar ca identitatea europeană să fie construită după modelul celei naționale, putând fi realizată în prelungirea acesteia. Identitatea europeană poate avea la bază o serie de valori împărtășite, precum toleranța, solidaritatea sau democrația și sentimental de apartenență la cultura și civilizația europeană actuală[1203].

[1201] *Ibidem*.

[1202] John Coakly, *Construind identitatea europeană*, https://voxeurop.eu/ro/construind-identitatea-europeana/ (accesat la 10.09.2021).

[1203] Ștefan Viorel M. Ghenea, *Identitate europeană, diferență culturală și imaginar colectiv*, http://www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/rapoarte%20finale%20de%20cercetare%20stiintifica%20ale%20cercetatorilor%20postdoctorat/lucrari/Ghenea_Stefan.pdf (accesat la 05.09.2021).

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură*, Editura Univers, Bucureşti, 2000.

Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London/New York, 2000.

Boia, Lucian, *Occidentul: o interpretare istorică*, Bucureşti, Humanitas, 2013.

Idem, *Sfârșitul Occidentul? Spre lumea de mâine*, București, Humanitas, 2013.

Idem, *Mitul democrației*, Ed. a 4-a, București, Humanitas, 2016.

Boswell, C., *European Migration Policies in Flux: Chnging Patterns of Inclusion and Exclusion*, Oxford, Blackwell´s and Chatham House.

Brzezinski, Zbigniew, *The Choice: Global Domination or Global Leadership*, Basic Books, New York, 2004.

Calvet, Louis-Jean, *L´Europe et ses langues*, Plon, Paris, 1993.

Cerulo, Karen, *Identity designs. The sights and sounds of a nation*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1995.

Constant, Fred, *Le multiculturalisme*, Flammarion, Paris, 2000.

Diaconu, Ion, *Minorităţile: identitate, egalitate*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1998.

Dieckhoff, Alain, *Naţiune şi raţiune de stat. Identităţile naţionale în mişcare*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2003.

Fligstein, Neil, *Euroclash. The EU, European Identity and the Future of Europe*, New York, Oxford University Press, 2008.

Gellner, Ernest, *Cultură, identitate şi politică*, Institutul European, Iaşi, 2001.

Idem, *Nationalism*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1998.

Green, Stephen, *The European Identity. Historical and Cultural Realities We Cannot Deny*, London, Garamont by MacGuru Ltd, 2015.

Greven-Borde, Hélène, Tournon, Jean (ed.), *Les identités en débat. Intégration ou multiculturalisme*, L´Harmattan, Paris, 2000.

Kymilcka, Will, *Multicultural Citizenship*, Oxford University Press, 1995.

Marga, Andrei, *Identitate națională și modernitate*, Brașov, Libris Editorial, 2018.

Mesure, Sylvie, Renaut, Alain, Alter Ego. *Les paradoxes de l´identité démocratique*, Aubier, Paris, 1999.

Milca, Mihai, *Identitate românească şi europeană*, Editura Ager, Bucureşti, 2005.

Morin, Edgard, *Penser l´Europe*, Gallimard, Paris, 1987.

Murgescu, Bogdan, *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500 – 2010)*, Iași, Polirom, 2010.

Murgescu, Mirela-Luminița, *Identităţi colective şi identitate naţională: percepţii asupra identităţii în lumea medievală şi modernă: in memoriam Alexandru Duțu*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000.

Rotschild, Joseph, *Întoarcerea la diversitate*, Editura Antet-CEU, 1997.

Turliuc, Maria Nicoleta, *Imaginar, identitate şi reprezentări sociale: imaginea elementului alogen în mentalul colectiv românesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2004.

Walzer, Michael, *Pluralisme et démocratie*, Esprit, Paris, 1997.

Idem, *Sphères de justice. Une défense du pluralisme et de l´égalité*, Seuil, Paris, 1997.
Wieseltier, Leon, *Împotriva identităţii*, Editura Politom, Iaşi, 1997.
Zub, Alexandru, *Cunoaştere de sine şi integrare: identitate, durată, devenire istorică*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2004.

The lyrical dimension of the works of metropolitans Varlaam, Dosoftei, Bartolomeu Valeriu Anania and Ioachim Giosanu

Drd. Anuței (Iordache) Ioana, Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Școala Doctorală de Filologie

Abstract: *The present study aims at reveling another aspect of hierarchs and their cultural significance for the evolution of the romanian literature. The beginning of our literature is in the seventeenth century on the sign of the biblical texts. Metropolitans Varlaam and Dosoftei are the first poets in our literature, who gave models and inspire other writers. The last century gave us the metropolitan Bartolomeu Valeriu Anania who put together the theolog and the writer in the same heart. Now the only metropolitan poet is Ioachim Giosanu who continues to be a poetic conscience.*

Keywords: *Metropolitans Varlaam, Dosoftei, Bartolomeu Valeriu Anania and Ioachim Giosanu, religious poetry, psalms, spirituality.*

Începuturile literaturii române a stat sub semnul ierarhilor ortodocși care au înțeles necesitatea alinierii culturii românești la cultura europeană și implicit necesitatea înlocuirea limbilor vechi ale Evului Mediu european (latina, greaca și slavona) ce se practicau în timpul actelor liturgice, cu limba vie a poporului. În lumina noilor evoluții culturale, ierarhii au dorit apropierea cărților biblice de sufletul poporului prin poetizarea lor, dîndu-le structuri asemănătoare doinelor și baladelor populare, fără a se depărta de structura lor originală. A fost un întreg proces dificil de adaptare a semnelor alfabetului chirilic la redarea sunetelor limbii române, după cum se vede în primul document scris în limba română – *Scrisoarea lui Neacșu* – 1525.

Drumul de la traducerile Bibliei și a cărților liturgice pînă la exprimarea sensibilă a ideilor și sentimentelor prin făurirea limbii române literare a fost un proces amplu și de durată. Aceste traduceri și strădunțe în exprimarea cît mai deosebită a textelor biblice și liturgice au contribuit major la dezvoltarea literaturii române. Prima etapă a acestui proces dificil a constat în traducerile Psaltirii – *Psaltirea Șcheiană, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Hurmuzaki și Codicele Voronețean* - rezultatul fiind o traducere cu o sintaxă greoaie, dar cu un lexic apropiat de cel actual.

Mitropolitul Varlaam (1585 – 1657)

Primul care a valorificat frumusețea limbii române și a influențat parcursul acesteia a fost mitropolitul Varlaam. El este cel ce a marcat „ veacul de aur al culturii românești”[1] dăruind primul monument cultural al epocii, de o însemnătate excepțională atît pentru dezvoltarea limbii române, cît și pentru dezvoltarea literaturii române, *Cazania* sau *Carte românească de învățătură* – apărută